

Bogen slutes af med et konkluderende kapitel, hvor det fastslås, at rationelle og normative motivationselementer oftest spiller sammen. Dette analyseres specielt i relation til normen om produktionsminimum, normer om forholdet til de overordnede og normer om loyalitet over for firmaet. Indenfor disse områder findes der et samspil mellem de to motivationsformer.

Bogens styrke ligger i den detaljerede og interessante fremstilling af tre til fire klassiske arbejds sociologiske studier. Steen Scheuer kommer efter min vurdering ikke ret langt i analysen af relationen mellem normativt begrundede og rationelt begrundede motiver i arbejdslivet. Pointen i at benytte klassiske arbejds sociologiske studier for at udforske relationen mellem de to former for motivation må være en intention om at nå frem til noget alment om relationen mellem disse. Det lykkes kun i begrænset omfang. Han når ikke længere end til at konstatere, at de to motivationsformer findes side om side. Der kan tilsyneladende ikke udtrages nogen almen teori om relationen mellem rationel og normativ motivation af de klassiske arbejds sociologiske studier.

Problemstillingen er ikke desto mindre interessant og også meget aktuel. Det er klart interessant at få mere viden om relationen mellem løn og karrieremuligheder overfor udviking af arbejdet, engagement, kultur, samarbejde, solidaritet mv. Det er ligeledes interessant kritisk at undersøge, hvordan normer og social orientering af ledelsen eller andre kan udformes 'rationelt' i overensstemmelse med virksomhedernes økonomiske interesser – som det også antydes af Steen Scheuer. Det er interessant at undersøge samspillet mellem rationalistiske og normative motivationsformer i den moderne udvikling af *human resources*. Ved alene at holde sig til de klassiske studier, bliver behandlingen af problemstillingen dog lidt fjern og altnodisich.

Anmeldt af **Helge Hvid**, lektor, Institut for Miljø, Teknologi og Samfund, Roskilde Universitetscenter.

Email: hh@teksam.ruc.dk

Knud Knudsen

Arbejdskonflikternes historie i Danmark: Arbejdskampe og arbejderbevægelse 1870-1940

SFAH skriftserie nr. 41, 1999. (384 s., ISBN 87-87739-45-3)

1930-tals-krisen slog hårt mot danska arbetare. Arbetsgivarkrav på lönesänkningar upp till 20% gjorde inte saken bättre. Ändå var de öppna protesterna, dvs. strejkerna få. Huvudsyftet med Knud Knudsens gedigna bok är att förklara varför. Som undertiteln antyder, menar författaren att en studie av bara 30-talet är alldeles för snävt, varför han vidgat undersökningen ända tillbaka till arbetarrörelsens barndom på 1870-talet. Detta bl.a. för att förstå hur det sena 1800-talets små, spridda och huvudsakligen spontana strejker kunde utveckla sig till mellankrigstidens omfattande och (väl-) organiserade konflikter. För att inte fastna i enkla enfaktorsförklaringar sätts även strejkerna in i en bredare analys av hela det dåtida samhällsklimatet.

Boken består av tre delar. Den första behandlar 'de lange linjer ca. 1870-1918'. Huvudtemat är hur det oorganiserade blir organiserat. Speciellt intresse ägnas strejkvågorna under det tidiga 1870-talet, då den första seriösa organiseringen av strejker ägde rum. Taktiken var den s.k. »omgangsskruen»: om strejker skulle lyckas, måste det samtidigt finnas fackligt anslutna som fortfarande arbetade och kunde stötta strejkerna ekonomiskt. Detta ledde i sin tur till en starkare organisering av arbetsgivarna. Strejker på enskilda arbetsplatser skulle kunna mötas av lockouter på flera olika arbetsplatser. En första kulmen kom med de stora lockouterna 1897 och 1899.

Bokens andra del behandlar mellankrigstiden, som Knudsen delar in i tre delperioder. Fram till storkonflikten 1925 var strejkerna – liksom lockouterna – både många och omfattande. Enligt Knudsen bör strejkuksvinget ses som en följd av den sociala oron under första världskrigets sista år. Arbetsgivar sidans svar på strejkoffensiverna blev omfattande lockouter 1921 och 1922. Efter storkonflikten 1925 gick luften ur strejkrörelsen och andra halvan av 20-talet var förhållandevis lugnt. Enligt Knudsen gav dock de oroliga åren 1919-25 erfarenheter

som visade sig ytterst betydelsefulla för den fackliga kampen under 30-talskrisen. Konflikterna aktualiserade också frågan om centralisering contra decentralisering inom fackföreningsrörelsen. Som Knudsen skriver: »I arbetskonflikternes historie udgør disse seks år en helt avgørende fase« (s. 143).

Det kraftigaste angreppet mot fackföreningsrörelsen under andra halvan av 20-talet kom från bönderna. Startskottet kom redan 1923, då en mindre avtalskonflikt (blockad) i Kolindsund växte ut och blev landsomfattande. Knudsen menar att de stora proportioner konflikten fick berodde på att den ytterst var ett uttryck för en annan, mer djupgående konflikt mellan landsbygd och stad. Bönderna kände sig hotade av de nya livsformer urbaniseringen skapade, varav fackföreningar och socialism var den allra farligaste. Denna nya form av klasskamp gav dock inga större spår i den generella strejkstatistiken. Industrins arbetsgivare behövde en lugn arbetsmarknad för att genomföra rationaliseringar, vilket tillsammans med den ömsesidiga stridströttheten efter storkonflikten gjorde det sena 20-talet lugnt.

1930-talet var också tämligen lugnt. Dock skiljer sig 30-talet i ett viktigt avseende: arbetsmarknadskonflikterna blev politiserade. Politisering definierar Knudsen i första hand som regeringsingripanden i avtalsförhandlingarna, men han ger även begreppet en vidare betydelse. Under 30-talskrisen fick arbetsmarknadskonflikter snabbt politiska följder och kunde även utnyttjas för politiska syften, som påtryckningar på regeringen, eller i kampen mellan socialdemokrater och kommunister. Första gången regeringen – Stauning-Munchs koalition mellan Socialdemokrater och Radikale – ingrep för att förhindra en konflikt var 1933. Då varslade 100.000 arbetare om lockout vilket föranledde regeringen att stifta en lag som förbjöd strejker och lockouter för ett år framåt.

Denna politisering tillsammans med de hårda ekonomiska påfrestningarna och den höga arbetslösheten ger svaret på varför krisen inte ledde till fler strejker. Krisen gjorde det tvärtom lätt för fackföreningsrörelsen att acceptera cen-

traliserade avtalsrörelser med en aktiv regering och lagstiftning, eftersom de inte skulle ha klarat omfattande öppna konflikter.

Tyngdpunkten ligger på de två första delarna, men boken har även en tredje del där Knudsen ger en kort genomgång av konfliktbilderna under efterkrigstiden. Det danska mönstret är mycket likt de flesta andra västländers. Strejkerna var få fram till slutet av 1960-talet, då de ökade markant i både antal och omfång. Storstrejken 1956 var ett undantag, men sådana undantag förekom överallt.

Sammantaget är det en mycket läsvärd bok Knudsen skrivit. Framställningen är förvisso mer deskriptiv än analytisk och mycket detaljerad, men detta är inte sagt som kritik. Historiska genomgångar av den här typen fyller alltid även en funktion som »uppslagsverk« där man kan hitta uppgifter om både kända och okända konflikter och på den punkten har Knudsen lyckats bra. Boken är trots detaljrikedomen överskådlig – den »röda tråden« försvinner aldrig – och språket flyter mycket lätt även för mig som är svensk. En mindre invändning är att citatrikedom ibland blir lite väl stor, vilket bl.a. bromsar upp läsningen, men detta är givetvis främst en smakfråga.

Vissa mer substantiella invändningar kan alltid riktas även mot bra böcker. Personligen skulle jag gärna sett Knudsen placera in Danmark tydligare i ett internationellt perspektiv. Strejkvågor är i hög grad ett internationellt fenomen. Kopplingar till ett internationellt forskningsläge finns, men de är inte speciellt systematiska.

En av de mest livaktiga linjerna inom strejkforskningen idag är relationen mellan strejker och långa ekonomiska vågor. Empiriskt är sambandet väl belagt, men den teoretiska förklaringen är omtvistad. En del brittiska forskare har funnit belägg för att en viktig faktor är olika generationers olika inställning till facklig politik. Arbetare uppvuxna under ekonomiska uppgångsperioder är mindre kompromissvilliga än de som formats av perioder då arbetslöshet mm. gjort att arbetsgivarna ensidigt kunnat diktera villkoren. När en uppgångsperiod bryts, sjunker inte kraven i samma takt. Istället för att tyst ac-

ceptera att levnadsstandarden stagnerar protesterar man. Är man däremot formad av små levnadsvillkor, hög arbetslöshet och minnen av tidigare misslyckade konflikter, tappar man lätt tron på att en strejk skulle kunna leda till något.

Knudsens bok är mycket intressant i detta perspektiv. Betydelsen av strejkerna i början av 20-talet och storstrejken 1925 blir ännu tydligare. I den danska fackföreningsrörelsen skedde också ett omfattande generationsskifte i mitten av 20-talet, vilket Knudsen poängterar i slutsatskapitlet. Den nya generationen var mer benägen att ta politiska hänsyn även i fackliga frågor.

Ingen bok kan dock innehålla allt och Knudsens bidrag är redan mycket stort, både för strejkforskaren och för den allmänintresserade läsaren.

Anmeldt af **Christer Thörnqvist**, Fil. Dr. på Centrum för arbetsvetenskap, Göteborg.
Email: Christer.Thornqvist@history.gu.se

*Peter Hasle, Dorte Plauborg Jensen
& Anne Bruvik-Hansen*

Forsøg med intervention i virksomheder med ensidigt, gentaget arbejde

CASA København 1999, 110 s.

Rapporten er en afrapportering af interventionsforløb på fem danske virksomheder med henblik på at reducere ensidigt, gentaget arbejde (EGA). Projektet er et delprojekt i det såkaldte PRIM-studie (Projekt om forskning og Intervention i Monotont arbejde). PRIM var et resultat af et initiativ fra Arbejdsmiljøfondet og det Sundhedsvidenskabelige Forskningsråd, som i 1993 efterlyste forskning om EGA, herunder interventionsprojekter. Beløbsrammen var 15 mill. kroner.

Først lidt om det samlede PRIM projekt. En lang række forskningsinstitutioner bød ind på projektet, og af disse valgte så repræsentanter fra AMI (Arbejdsmiljøinstituttet), CASA, Institut for Teknologi og samfund (ITS) på DTU, Arbejdsmedicinsk klinik i Glostrup, Arbejdsmedi-

cinsk klinik i Herning, Arbejdsmedicinsk Klinik i Århus og Danmarks Højskole for Legemsøvelser, som blev anmodet om at samle deres forslag til ét overordnet projekt, som kunne danne en paraply for en række delprojekter. Ideen var, at der over en årrække på 4-5 år blev samlet data om helbred, såvel fysisk som psykologisk, og data om fysiske og psykosociale belastninger i arbejdet hos en gruppe af ansatte på forskellige virksomheder, alle med varierende grader og omfang af EGA. Det endelige antal deltagere blev på 3.123 fordelt på 19 forskellige virksomheder. I denne gruppe kunne man så høste frugten i form af gode oplysninger om arbejdsforhold og helbredsforhold, bl.a. på virksomheder, hvor der blev iværksat interventionsforløb. En smuk idé, men den er ikke blevet til noget, hvilket nærmere vil blive belyst nedenfor.

Allerede i indledningsfasen var der efter min mening problemer (det skal bemærkes, at undertegnede selv har været aktiv deltager i hele fasen. Som sådan er det selvfølgelig min vurdering af forløbet):

- De ansvarlige for projektmidlerne lod klart skinne igennem, at de enkelte institutioner var med, hvis de samarbejdede og herunder skruede et budget sammen, som ca. skulle halveres fra det givne udgangspunkt. I princippet blev dette gjort på et to dags møde, hvor det indholdsmæssige sandt for dyden ikke var i højsædet i dansen om guldkalven.
- På baggrund af de forskellige projekters bidrag var der allerede en del virksomheder, som var udvalgt til deltagelse. Udvælgelsen af disse virksomheder var ikke koordineret, og de ansatte på virksomhederne var ikke taget i ed. Det drejer sig om flere af interventionsvirksomhederne. En første forudsætning for at gennemføre intervention på en virksomhed var således ikke tilstede. Der var efter min mening for megen topstyring i denne udvælgelsesproces.
- De forskellige delprojekter var ikke indholdsmæssigt diskuteret ordentligt igennem, hvilket betød manglende forpligtelse og indsigt i andre dele af projektet.